

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه جهت دریافت درجه ی کارشناسی ارشد رشته ی نهج البلاغه

گرایش اخلاق و تربیت فردی و اجتماعی

عنوان:

معیارهای فهم دین در اندیشه و سیره ی علوی

(معیارهای شناخت دین در نهج البلاغه)

استاد راهنما:

دکتر هادی فنایی

استاد مشاور:

دکتر رضا رسولی

دانشجو:

مریم محمد خانی

تاریخ:

مهر ۱۳۹۰

تقدیم بہ عدل آرمیدہ در نجف...

تقدیر و تشکر

سپاس یکبار از آن پروردگاری است که توفیق عنایت فرمود، و در چه ای از نور برایم گشود و مرا با انوار تابناک و حی آسمانی و دنیای زیبای
نبج البلاغه آشنا ساخت.

شروع و پایان این مسیر را مدیون عزیزانی هستم که همواره مورد لطفشان قرار گرفته و امیدوارم با عنایت پروردگار در آینده نیز از محبت آن
بزرگواران بهره مند گردم.

از استاد بزرگوار آقای دکتر مهدی فغانی به جهت راهنمایی پیمان نامه و نیز از استاد ارجمند آقای دکتر رضا رسولی که مشاوره‌ی این رساله را بر عهده
گرفته اند؛ کمال امتنان و تشکر را دارم.

از داوران گرامی که زحمت بازخوانی و داوری این رساله را قبول کردند؛ تشکر می‌کنم.

سپاس فراوان دارم از زحمات‌های پدر و مادر عزیزم که همواره در امر تحصیل مشوق من بوده اند و دعای خالصانه‌شان لطف و عنایت الهی را در
توفیقات به دست آمده برایم به ارمغان آورده است.

همچنین از خانواده عزیزم که تلاش و همیاری بی دریغ‌شان در به ثمر رسیدن این تحقیق نقش والایی داشته‌اند.

در پایان از تمامی عزیزانی که مراد این مسیریاری نمودند؛ تشکر می‌کنم.

چکیده

این پژوهش در صدد بررسی معیارهای فهم دین در اندیشه و سیره ی علوی می باشد. در ابتدا به منظور فهم بهتر موضوع، به پاره ای از مباحث تمهیدی چون تبیین و توضیح ماهیت شناخت، ابزارها و منابع آن و تبیین و توضیح ماهیت دین با بیان تعاریف و مفاهیم ارائه شده در این باب از دیدگاه های مختلف و بالاخص قرآن و نهج البلاغه و هم چنین بیان اصول و معارف و منابع دین ، پرداخته شده است.

با بررسی کارکردهای دین در حیطه فردی و اجتماعی، این نتیجه حاصل می گردد که وجود دین برای برطرف کردن نیازهای فردی و اجتماعی و اخروی انسان ها ضروری است و این ضرورت ایجاب می کند که دین قابل فهم بوده و این فهم نیز روشمند و با ضابطه باشد. با توجه به این که سنت و سیره ی معصومین مفسر و مبین دین می باشد و سخنان و سیره ی علوی در این خصوص نسبت به دیگر ائمه ظهور بیشتری داشته است، و از آن جا که یکی از مهم ترین اهداف این پژوهش، بررسی روش ها و قواعد و معیار های فهم دین (کتاب و سنت) از نگاه امیر المؤمنین می باشد، این مباحث از دیدگاه ایشان در این زمینه، مطرح گردیده است و در نهایت به معیارهایی هم چون مطابقت فهم دین با قرآن، سنت، عقل و فطرت از دیدگاه امام دست یافته و به عواملی چون غفلت، جهل و فتنه که باعث آسیب فهم گشته و آن را دچار انحراف و تحریف می گردانند، اشاره گردیده است.

کلید واژه

فهم دین، ضرورت دین، امام علی علیه السلام، نهج البلاغه، معیارفهم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه

فصل اول: شناخت شناسی

۵.....	۱- واژه شناسی شناخت و حوزه ی معنایی
۵.....	۱-۱ شناخت در لغت
۵.....	۲-۱ شناخت در اصطلاح
۵.....	الف) شناخت از دیدگاه اندیشمندان غربی
۶.....	ب) شناخت از دیدگاه اندیشمندان اسلامی
۶.....	تقسیم بندی شناخت
۷.....	تقسیم بندی تصور و تصدیق
۸.....	ج) شناخت از دیدگاه امام در نهج البلاغه
۸.....	اقسام شناخت در نهج البلاغه
۸.....	۱- شناخت حصولی در نهج البلاغه
۹.....	۲- شناخت حضوری در نهج البلاغه
۹.....	۲- امکان شناخت
۹.....	الف) امکان شناخت از دیدگاه اندیشمندان غربی
۱۰.....	ب) امکان شناخت از دیدگاه اندیشمندان اسلامی
۱۱.....	ج) امکان شناخت از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه
۱۳.....	۳- راه های شناخت
۱۳.....	۴- ابزارهای شناخت

۱-۴ حواس ۱۴

۲-۴ عقل ۱۶

الف) عقل در لغت و اصطلاح ۱۶

ب) دیدگاه اندیشمندان غربی و اسلامی درباره ی معرفت زایی عقل ۱۶

ج) دیدگاه قرآن درباره ی معرفت زایی عقل ۱۷

د) دیدگاه امام علیه السلام درباره ی معرفت زایی عقل ۱۸

ه) تقسیمات عقل ۱۹

۱- عقل نظری ۱۹

۲- عقل عملی ۲۰

۳-۴ قلب ۲۱

الف) قلب در لغت و اصطلاح ۲۱

ب) دیدگاه اندیشمندان اسلامی و غربی درباره ی معرفت زایی قلب ۲۱

ج) دیدگاه قرآن درباره ی معرفت زایی قلب ۲۲

د) دیدگاه امام علی علیه السلام درباره ی معرفت زایی قلب ۲۵

۵- منابع شناخت ۲۸

۱-۵ طبیعت ۲۹

الف) طبیعت از دیدگاه اندیشمندان اسلامی و غربی ۲۹

ب) طبیعت از دیدگاه قرآن ۳۰

ج) طبیعت از دیدگاه امام علی علیه السلام ۳۰

۲-۵ تاریخ ۳۱

تاریخ از دیدگاه امام علیه السلام ۳۲

۳-۵ دین ۳۴

فصل دوم: معنا شناسی دین

۱- دین در بستر دیدگاه ۳۷

۱-۱ دین در لغت ۳۷

۱-۲ دین در اصطلاح ۳۷

الف) معنای دین از دیدگاه اندیشمندان غربی ۳۷

ب) معنای دین از دیدگاه اندیشمندان اسلامی ۳۸

ج) معنای دین از دیدگاه قرآن ۳۹

د) معنای دین از دیدگاه نهج البلاغه ۴۰

۱-۳ دین یا ادیان از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه ۴۱

۱-۴ معنای اسلام از دیدگاه امام در نهج البلاغه ۴۴

۲- منابع دین ۴۵

۱-۲ قرآن (از نگاه امام علیه السلام در نهج البلاغه) ۴۵

۲-۲ سنت (از نگاه امام علیه السلام در نهج البلاغه) ۴۷

۲-۳ اجماع ۴۸

۲-۴ عقل منبعی برای دین ۴۹

۳- معارف دین ۵۰

۴- اصول دین ۵۱

۴-۱ توحید ۵۱

- ۵۲..... (الف) توحید ذاتی
- ۵۶..... (ب) توحید صفاتی
- ۵۷..... (ج) توحید افعالی
- ۵۸..... (د) توحید عبادی
- ۵۹..... ۲-۴ عدل
- ۶۱..... ۳-۴ نبوت
- ۶۱..... (الف) هدف داری جهان و نیاز به هدایت
- ۶۲..... (ب) انبیاء
- ۶۳..... (ج) وحی
- ۶۶..... (د) محتوای وحی
- ۶۷..... (ه) ختم نبوت
- ۶۸..... ۴-۴ امامت
- ۶۹..... (الف) وظایف امام
- ۷۲..... (ب) امامان چه کسانی اند؟
- ۷۴..... ۵-۴ معاد
- ۷۴..... (الف) دنیا فناپذیر است
- ۷۵..... (ب) دنیا مقدمه ای برای آخرت
- ۷۶..... (ج) رستاخیز بزرگ

فصل سوم: ضرورت دین

بخش اول: کارکرد فردی دین

مقدمه	۸۲
کارکرد فردی	۸۲
۱- معنا بخشی به زندگی	۸۳
الف) کاهش احساس غربت و تنهایی در عالم	۸۳
ب) کاهش ترس از مرگ	۸۵
ج) کاهش رنج	۸۶
۲- معنا بخشی و پشتیبانی از اصول اخلاقی	۸۷
الف) معنا بخشی به اصول اخلاقی	۸۸
ب) شناسایی بعضی اصول اخلاقی	۸۹
ج) پشتیبانی از اصول اخلاقی و ضمانت اجرایی آن	۸۹
۳- پاسخ گویی به پرسش های بنیادین (معرفت زایی دین)	۹۰
الف) انسان شناسی	۹۱
ضرورت انسان شناسی	۹۲
۱- معنادار کردن زندگی انسان	۹۲
۲- یکی از ضمانت های اجرایی اصول اخلاقی	۹۲
۳- عقلانیت نظام های اجتماعی و اخلاقی	۹۲
۴- شناخت عیوب و توانایی ها و امکانات وجودی	۹۳
۵- ارتباط انسان شناسی با خداشناسی	۹۳
۶- ارتباط انسان شناسی با معاد	۹۵
علل رجحان انسان شناسی دینی	۹۵

- ۱- کاستی ها و معایب روش های انسان شناسی غیر دینی ۹۵
- ۲- امتیازات انسان شناسی دینی ۹۶
- ۱-۲ جامعیت ۹۶
- ۲-۲ خطا ناپذیری ۹۶
- رهیافت دین از انسان (انسان از دیدگاه دین) ۹۷
- ب) کمک به خداشناسی ۹۷
- ضرورت خدا شناسی ۹۷
- ضرورت وجود دین برای خداشناسی ۹۷
- ۱- اجمالی بودن شناخت فطری ۹۹
- ۲- انحراف و غفلت فطرت و لغزش عقل ۹۹
- ۳- ناتوانی انسان از شناسایی صفات خدا ۱۰۰
- ۴- چگونگی ارتباط با خدا ۱۰۰
- روش های دین برای کمک به خدا شناسی ۱۰۲
- الف) راهنمایی به براهین خداشناسی ۱۰۲
- ب) معرفی و تبیین صفات خداوند ۱۰۳
- ج) کمک به شناخت معاد ۱۰۴

بخش دوم: کارکرد اجتماعی دین

- کارکرد اجتماعی ۱۰۶
- ۱- ایجاد قوانین عادلانه اجتماعی ۱۰۶
- الف) حب ذات انسان ۱۰۶

- ب) محدودیت در شناخت انسان و برنامه ای برای او ۱۰۷
- ج) عدم شناخت رابطه میان انسان و هستی (دنیا و آخرت) ۱۰۷
- د) آفت های قانون بشری ۱۰۸
- ه) ضمانت اجرایی قوانین ۱۱۰
- ۲- ایجاد همبستگی اجتماعی ۱۱۱
- راه های ایجاد همبستگی ۱۱۳
- الف) تمسک به ارزش ها و مبانی مشترک ۱۱۳
- ب) کاهش اختلاف و تفرقه ۱۱۴

فصل چهارم: روش ها و معیارهای فهم دین

بخش اول: مقدمات و پیش نیازهای فهم دین

- مقدمه ۱۱۹
- ۱- امکان فهم دین ۱۱۹
- ۱-۱ امکان فهم دین از دیدگاه اندیشمندان غربی و اسلامی ۱۱۹
- الف) دیدگاه اول: عدم امکان فهم ۱۱۹
- ب) دیدگاه دوم: امکان فهم دین ۱۲۰
- ۱-۲ امکان فهم دین از دیدگاه امام علیه السلام ۱۲۱
- ۲- پیش نیازهای فهم دین ۱۲۲
- الف) آمادگی علمی برای فهم قرآن ۱۲۲
- ۱- آشنایی با قواعد ادبیات عرب ۱۲۲
- ۲- آشنایی با لغات و معانی آنها در عصر نزول آیات ۱۲۴

- ۳- آشنایی با فرهنگ زمان نزول ۱۲۴
- ۴- آشنایی با قرائت صحیح ۱۲۵
- ۵- آشنایی با ویژگی های قرآن ۱۲۶
- ۱-۵ آگاهی از ویژگی های مرتبط با نزول قرآن ۱۲۶
- الف) آگاهی از آیات و سوره های مکی ومدنی ۱۲۷
- ب) شناخت حضری- سفری بودن آیات ۱۲۸
- ج) شناخت لیلی- نهاری بودن آیات ۱۲۸
- د) شناخت آیات ارضی- سمائی ۱۲۹
- ه) شناخت سبب نزول آیات ۱۲۹
- و) شناخت شان نزول ۱۳۱
- ۲-۵ آشنایی با محکم و متشابه ۱۳۱
- ۳-۵ آشنایی با تقدیم و تاخیر ۱۳۲
- ۴-۵ آشنایی با عام و خاص ۱۳۳
- ۵-۵ آشنایی با مجمل و مبین ۱۳۳
- ۶-۵ آشنایی با مرسل و محدود (مطلق و مقید) ۱۳۴
- ۷-۵ آشنایی با رخص و عزائم ۱۳۴
- ۸-۵ آشنایی با ناسخ و منسوخ ۱۳۵
- انواع نسخ ۱۳۵
- ۹-۵ آگاهی از حلال و حرام و فضائل و فرائض ۱۳۷
- ۱۰-۵ شناخت وجوه قرآن ۱۳۷
- ۶- اشراف کامل بر متن وحیانی (قرآن) و مانوس بودن با آن ۱۳۸

- ب) آمادگی علمی برای فهم سنت ۱۳۸
- ۱- آشنایی با روش های تشخیص احادیث صحیح از جعلی ۱۳۹
- ۱-۱ آشنایی با راویان حدیث ۱۴۰
- ۱-۲ بررسی متن حدیث ۱۴۱
- ۲- آگاهی از ویژگی های حدیث ۱۴۱
- ۱-۲ آشنایی با ناسخ و منسوخ، عام و خاص، محکم و متشابه ۱۴۱
- ۳- آشنایی با ادبیات عرب و قواعد آن ۱۴۲
- ۴- شناخت اسباب ورود حدیث ۱۴۲
- ۵- احاطه کامل بر احادیث ۱۴۳
- ج) داشتن کمالات اخلاقی و طهارت روحی ۱۴۳

بخش دوم: قواعد و روش های فهم

- الف) قواعد فهم دین ۱۴۶
- قاعده اول: توجه به قرائت صحیح (قرآن) ۱۴۶
- اهمیت توجه به قرائت ۱۴۷
- قاعده دوم: توجه به معانی و مفاهیم واژه ها ۱۴۹
- ۱- توجه به مفاهیم و معانی واژه ها در زمان نزول ۱۴۹
- ۲- در نظر گرفتن همه معانی ۱۴۹
- ۳- در نظر گرفتن معنای مجازی و حقیقی ۱۴۹
- الف) اصاله الحقیقه (اصل حقیقت) ۱۴۹
- ب) اصاله العموم (اصل عموم) ۱۴۹
- ج) اصاله الاطلاق ۱۵۰

- ۱۵۰..... (د) اصاله عدم التقدير
- ۱۵۰..... (ه) اصاله الظهور
- ۱۵۰..... قاعده سوم: درنظر گرفتن قواعد ادبیات عرب
- ۱۵۱..... قاعده چهارم: درنظر گرفتن قرائن
- ۱۵۱..... ۱- قرینه متصل لفظی
- ۱۵۲..... ۲- قرینه متصل غیر لفظی
- ۱۵۳..... ۳- قرائن منفصل (ناپیوسته)
- ۱۵۳..... (ب) روش فهم دین
- ۱۵۳..... روش های فهم و تفسیر مفسران
- ۱۵۴..... ۱- تفسیر نقلی
- ۱۵۴..... ۱-۱ روش قرآن به قرآن
- ۱۵۵..... دلایل جایز بودن این روش
- ۱۵۵..... الف) آیات قرآن
- ۱۵۶..... ب) سنت و سیره ی معصومین
- ۱۵۶..... ۲-۱ روش روایی (قرآن به سنت)
- ۱۵۸..... ۲- روش عقلی و اجتهادی
- ۱۵۹..... کاربردهای عقل در فهم قرآن
- ۱۵۹..... ۱-۲ روش تفسیر فلسفی
- ۱۶۰..... ۲-۲ روش تفسیر کلامی
- ۱۶۱..... ۳-۲ روش تفسیر علمی

- الف) استخراج همه علوم از قرآن کریم ۱۶۱
- ب) تطبیق و تحمیل نظریه های علمی بر قرآن ۱۶۲
- ج) استخدام علوم برای فهم و تبیین بهتر قرآن ۱۶۲
- ۲-۴ روش تفسیر ادبی ۱۶۲
- ۳- روش باطنی (عرفانی) ۱۶۳
- ب) روش های فهم و تفسیر قرآن از دیدگاه امام علی علیه السلام ۱۶۴
- ۱- علم و مقام امام در فهم و تفسیر قرآن ۱۶۴
- ۲- منشا علم و معارف امام ۱۶۸
- ۳- روش های تفسیری امام در فهم قرآن ۱۷۰
- الف) تفسیر لغوی مفردات قرآن ۱۷۰
- ۱- تفسیر قرآن به زبانی ساده ۱۷۰
- ۲- تفسیر واژگانی ۱۷۲
- ۳- نمونه هایی از غریب القرآن در کلام امام علی علیه السلام ۱۷۳
- ب) بهره گیری از تمثیل در فهم ۱۷۴
- ج) بهره گیری از فهم قرآن با قرآن ۱۷۵
- نمونه هایی از فهم قرآن با قرآن ۱۷۵
- د) استناد به سخن و سیره ی رسول اکرم ۱۷۶
- نمونه هایی از استناد به سخن رسول ۱۷۷
- ه) ارائه مصداق در تفسیر ۱۷۸
- نمونه هایی از بیان مصداق ۱۷۸
- و) استفاده از تاریخ در تفسیر و فهم قرآن ۱۷۹
- نمونه هایی از استناد به تاریخ ۱۷۹

بخش سوم: معیارها و آسیب های فهم دین

- الف) معیار ۱۸۲
- ۱- معنای معیار ۱۸۲
- ۲- معیار معرفت ۱۸۲
- ۳- معیار معرفت دینی ۱۸۳
- هرمنوتیک ۱۸۳
- الف) هرمنوتیک کلاسیک ۱۸۳
- ۱- معیار انطباق تفسیر با متن ۱۸۳
- ۲- انطباق با نیت مولف ۱۸۴
- ب) هرمنوتیک رمانتیک ۱۸۴
- ۱- حلقه نقد یا دایره فهم ۱۸۴
- ۲- معانی واژه ها و توجه به نشانه های تاریخی آن ۱۸۵
- ۳- هم زمانی مفسر و مولف ۱۸۵
- ج) هرمنوتیک فلسفی ۱۸۶
- ۴- معیارهای فهم دین (قرآن) از دیدگاه امام ۱۸۸
- مقدمه ۱۸۸
- الف) ارزیابی فهم صحیح از ناصحیح از طریق بررسی صفات و صلاحیات فهمنده دین ۱۸۸
- ب) عدم مخالفت فهم دین با قرآن ۱۹۰
- ج) عدم مخالفت با سنت قطعی معصومین ۱۹۱
- د) عدم مخالفت با حکم قطعی عقل ۱۹۳
- و) سازگاری با نیازهای اساسی انسان ۱۹۵

- ط) سازگاری با روح کلی شریعت ۱۹۷
- ح) پیروی از روش های صحیح برای فهم دین ۱۹۷
- ت) مطابقت با فطرت ۱۹۷
- ی) مطابقت با قواعد فهم دین ۱۹۹
- ۱- مطابقت با قواعد عرفی عقلایی حاکم بر زبان محاوره ۱۹۹
- ۲- عدم مخالفت با رخدادها و مسلمات تاریخی ۲۰۰
- ب) آسیب های فهم دین و عوامل زمینه ساز آن ۲۰۰
- ۱- آسیب های فهم دین (قرآن و سنت) از دیدگاه امام ۲۰۱
- تفسیر به رای ۲۰۱
- الف) برخورد گزینشی با آیات ۲۰۳
- ب) جمود و ظاهر گرایی ۲۰۳
- ۲- عوامل زمینه ساز آسیب های فهم دین از دیدگاه امام ۲۰۴
- الف) ویژگی های متن مورد فهم (قرآن و سنت) ۲۰۴
- ب) ویژگی های فردی فهمنده دین ۲۰۵
- ۱- هواپرستی و تمایلات نفسانی ۲۰۵
- ۲- دنیا پرستی ۲۰۶
- ۳- خود رایی ۲۰۶
- ۴- عجب و خود بینی ۲۰۶
- ۵- غضب ۲۰۷
- ۶- غفلت ۲۰۷

۲۰۷..... ۷-نادانی

۲۰۸..... ۸-جدال و نزاع

۲۰۸..... (ج) عوامل اجتماعی زمینه ساز انحراف در فهم دین

۲۰۸..... ۱- بدعت

۲۰۹..... ۲-فتنه

۲۱۰..... ۳-عصبیت

۲۱۲..... نتیجه گیری

۲۱۴..... منابع و مأخذ

مقدمه:

این مقدمه شامل تعریف مسئله و تعیین دامنه ی موضوع، سؤالات اصلی پژوهش، فرضیه های اصلی پژوهش، سوابق پژوهشی موضوع، هدف پژوهش و در آخر مروری بر محتوای فصل هاست.

تعریف مسئله:

دین ربوبیت تشریعی خداوند می باشد که از طریق وحی بر پیامبران نازل گردیده است. ماهیت دین، چگونگی فهم، قواعد، روش ها و کارکرد های آن، یکی از مسائل بحث برانگیز و پرچالش عصر حاضر می باشد؛ و با گسترش دین در ساحت عمومی جامعه و مواجهه ی آن با فرهنگ های دیگر، تصویرهای نادرست از دین نمودار گردیده که این امر خود باعث انحراف، تحریف و سوء فهم دین شده است. آثار زیان باری که این نوع فهم در پی دارد، مانع از تحقق اهداف متعالی دین می گردد. بنابراین نظام دهی روش های فهم دین و ضابطه مند نمودن آن، می تواند تأثیری به سزا در ممانعت از این انحرافات در پی داشته باشد. از آن جایی که از دیدگاه ما، آخرین دین و شریعت آسمانی، دین اسلام می باشد و قرآن اصلی ترین و مهم ترین منبع و مرجع دین می باشد و سنت و سیره ی معصومین علیهم السلام به عنوان دومین منبع، مفسر و تبیین گر دین می باشد؛ بنابراین منظور از فهم دین همان فهم کتاب و سنت می باشد و چون امام علی علیه السلام بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، آگاه ترین فرد نسبت به دین و کلام الهی است و با توجه به مقام عصمت و علم امام و همراهی همیشگی ایشان با پیامبر، سخنان و نظرات امام در امر دین و فهم کلام الهی، ما را به فهم صحیحی از دین رهنمون می سازد. در این پژوهش سعی بر این است تا با توجه به اندیشه و سیره ی امام علیه السلام، چگونگی دست یابی به شناخت صحیح از دین، بررسی گردیده و به مسائلی چون تبیین مفهوم دین و مفهوم شناخت، کارکرد دین در فرد و جامعه و امکان دستیابی به فهم دین پرداخته شود و راه های دست یابی به این فهم، قواعد و ضوابط آن و چگونگی ارزیابی فهم صحیح از ناصحیح و آسیب های وارده بر فهم دین (کتاب خدا و سنت) بیان گردد.

سؤال های اصلی پژوهش:

- ۱- آیا دست یابی به حقیقت دین از دیدگاه امام علی علیه السلام امکان پذیر است؟
- ۲- با توجه به اندیشه و سیره ی امام علی علیه السلام چه معیارهایی برای فهم صحیح از دین وجود دارد؟

فرضیه های اصلی پژوهش:

۱- دین مجموعه ای از گزاره ها و آموزه هایی است که برای هدایت آدمی به سوی کمال و سعادت، از سوی خدای حکیم فرود آمده است. اگر متون دینی قابل فهم نباشد، لغویت لازم می آید و از طرف دیگر کار لغو، بیهوده است و ساحت خداوند حکیم از آن به دور است. امام علیه السلام نیز، دین را راهی درخشان توصیف می کند که نشان از وضوح و قابل فهم بودن آن دارد.

۲- از جمله شاخصه ها و ملاک ها برای فهم صحیح از دین؛ عقل، قرآن، فطرت و ... می باشد.

سوابق پژوهشی موضوع:

موضوعات مطرح شده در این پژوهش، بخش عظیمی از مباحث و منازعات علمی در حوزه ی دین پژوهی را در بر گرفته و کتب و مقالات فراوانی را در این مقوله به خود اختصاص داده است؛ ولی تا کنون تحقیقی جامع درباره ی این موضوع، از دیدگاه امام علی علیه السلام صورت نگرفته و معیارهایی با توجه به دیدگاه ایشان برای تشخیص صحت فهم دین بیان نگردیده است. لذا با توجه به اهمیت این موضوع و فصل الخطاب بودن سخن و دیدگاه امام در امر دین، این موضوع از دیدگاه ایشان بررسی گردید.

بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق:

روش کار به صورت توصیفی و تحلیلی با استفاده از ابزار کتابخانه ای است. در این پژوهش در ابتدا مباحث مورد نظر در حوزه ی دین و شناخت، از دیدگاه های مختلف جمع آوری و پس از بررسی و تحلیل آن ها، در پایان هر مبحث، به بررسی و بیان دیدگاه های امام علیه السلام می پردازیم.

نتایج علمی قابل پیش بینی از تحقیق:

تسهیل فرایند فهم دین با نظام دهی معقول روش های فهم دین.

به دست آوردن معیار ها و شاخصه هایی برای ارزش سنجی و میزان صحت فهم ها که سرانجام آن اعتباریابی فهم ها از دین می باشد.

مروری بر مباحث فصل ها:

پژوهش حاضر شامل یک مقدمه، چهار فصل و یک نتیجه گیری است. در فصل اول مباحثی پیرامون شناخت از قبیل: مفهوم شناخت، منابع و ابزارهای آن، از دیدگاه اندیشمندان غربی و اسلامی، قرآن و نهج البلاغه، بررسی گردیده است. در فصل دوم به تبیین و توضیح مفهوم و ماهیت دین، منابع، معارف